

Mûsâ el-Eş'arî, *er-Riyâzû'l-edebîyye fî şerhi'l-Hamrâşîyye* (San'a 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ali el-Ekva', *Şaŕha min târihi'l-Yemeni'l-ictimâfi ve kıŕŕa hayâti*, Dimaŕk 1990, I-II; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Hicerû'l-ilm ve me'âkilüh fi'l-Yemen*, Beyrut 1416/1995, II, 870-874; a.mlf., "el-Ekva' (Muhammed b. 'Alî)", *el-Mevsû'atü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1423/2003, I, 369-373; a.mlf., "el-Ekva', Muhammed b. 'Alî b. Hüseyin", *Mv.AU*, II, 296-299; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemû'l-mü'ellifîne'l-mu'âŕŕin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 663; Muhammed b. Fehd el-Harbî, "Allâmetü'l-Yemen ve mü'errihuha'l-kebir el-Kâdi Muhammed b. 'Alî el-Ekva'", *el-Mecelle-tü's-ŕekâfiyye*, sy. 1 (1428/2003), <http://www.al-jazirah.com/culture/03032003/warak129.htm> (26.11.2013).

MAHMUT KELPETİN

ELÇİN, Şükrü

(1912-2008)

Halk edebiyatı araŕtırmacısı.

6 Kasım 1912'de Manastır vilâyetine bağlı, günümüzde Yunanistan sınırları içinde bulunan Florina kasabasında doğdu. Babası Murat Bey, Germiyan'dan (Kütahya) Rumeli'ye giden ordu mensubu Çelenkođlu ailesinden, annesi Ayŕe Hanım, Konya Karaman'dan Rumeli'ye geöen askerlerden Küçük Hâfız Bey sülâlesindedir. Lozan Antlaşması'ndan sonra 1924'te Yunanistan'dan mübadil olarak getirilen Türkler arasında yer alan Elçin'in ailesi önce Manisa'nın Kula kasabasına iskân edildi; daha sonra Turgutlu'ya yerleşti.

Şükrü Elçin, Türkiye'ye gelince düzenli bir öğrenim görerek ilk, orta ve lise tahsilini tamamladı. 1935'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1939 yılında buradan ve Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. Sivas (1939-1940) ve Denizli (1941-1944) liselerinde, Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nda (1944-1951) edebiyat öğretmenliği yaptı. Bu yıllarda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Pertev Naili Boratav'ın danışmanlığında *Kitâbî-Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri* adlı teziyle doktorasını tamamladı (1944). Ardından iki yıllığına Paris'e gönderildi. Sorbon Üniversitesi Yüksek Tetkikler Okulu'nda André Varangac'ın folklorla ilgili derslerini takip etti. 1951'de yurda döndü. Ankara Kız Lisesi'nde iki aylık öğretmenlikten sonra Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Türk Kültür Eserleri Bürosu'nda sekreter olarak görevlendirildi. Bir süre Ankara Atatürk Lisesi ve Maarif Koleji'nde görev

Şükrü Elçin

yaptı. 1958'de Gazi Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine tayin edildi. 1962'de *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)* adlı teziyle doöent oldu. 1964'te Hacettepe Üniversitesi'nde görev aldı. Burada ilk yıllar Türkçe-kompozisyon dersleri verdi. Ardından Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kurdu, bölümün ilk başkanlığını yaptı (1969); aynı yıl profesörlüğe yükseltildi. Londra ve Viyana kütüphanelerinde Türkçe yazma eserler üzerine incelemeler yapmak için 1971-1972 ve 1974 yıllarında yurt dışında bulundu. 13 Temmuz 1982'de yaş haddinden emekliye ayrıldı. Hacettepe Üniversitesi'nde Türkçe dersleri koordinatörlüğü görevini yürüttü. 27 Ekim 2008 tarihinde öldü, cenazesi Ayvalık'a götürülerek buradaki aile mezarlığına defnedildi. Şükrü Elçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün başkanlığını yapmış (1975-2006), Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yüksek Kurulu üyesi olarak bir dönem hizmet vermiştir (1983-1993). Yazı işleri müdürü ve imtiyaz sahibi olarak *Türk Kültürü* ve *Türk Kültürü Araştırmaları* gibi dergilerin düzenli yayımlanmalarını sağlamış, Türk kültürüne ve özellikle Türk halk edebiyatına yaptığı hizmetlerden dolayı birçok ödül almıştır.

Eserleri. 1. *Kerem ile Aslı Hikâyesi* (Ankara 1949, 2000). Hocası M. Fuad Köprülü'ye takdim ettiği lisans tezidir. 2. *Anadolu Köy Orta Oyunları: Köy Tiyatrosu* (Ankara 1964, 1977). Elçin'in bu doöentlik tezi kendi alanında ilk eserdir ve önemli bir boşluğu doldurmuştur. 3. *Türk Bilmeceleri* (İstanbul 1970). 4. *Çocuklarımıza Şiirler* (Ankara 1974). 5. *Ali Üfkî: Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-i Sâz ü Söz* (tıpkıbasım, İstanbul 1976; Ankara 2000). 6. *Halk Edebiyatı Araştırmaları* (Ankara 1977, I-II, 1988). Elçin'in dergilerde yayımlanan Türk halk edebiyatının çeşitli konularıyla ilgili araŕtırma ve incelemelerinden oluşmuştur. 7. *Halk Edebiyatına*

Giriş (Ankara 1981). Yayımlandığı yıllarda Türk halk edebiyatı alanında yeterli kaynak eserlerin bulunmamasından dolayı Elçin'in bu eseri büyük ilgi görmüştür. Elçin eserinde halk edebiyatı içinde yer alan ürünleri önce nazım ve nesir olarak ayırıp gruplandırarak ele almış, bunlar hakkında akademik bir hassasiyetle bilgi vermiştir. 1984 yılında esere Türkiye İş Bankası tarafından halk bilimi büyük ödülü verilmiştir. 8. *Gevherî Divânı: İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya* (Ankara 1984). Gevherî üzerinde yapılmış en kapsamlı çalışmadır. 9. *Âşık Ömer* (Ankara 1987). 10. *Türk Edebiyatında Tabiat* (Ankara 1993). 11. *Türk Edebiyatında Ağıtlar: Çukurova Ağıtları İnceleme-Metin* (Ankara 2001). Bu eserde ağıt kavramı, ağıdın diğer türlerle olan münasebeti, Türk dünyasında ağıtlar, ağıtlar üzerine yapılan çalışmalar ve Çukurova ağıtları etraflıca ele alınmıştır. Elçin'in diğer bazı eserleri de şunlardır: *Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü* (Ankara, ts.), *Türkiye Türkçesinde Mâniler* (Ankara 1990), *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri* (Ankara 1988) (geniş bilgi için bk. Özarslan, Tan). Şükrü Elçin'le ilgili bir armağan kitabı hazırlanmıştır (Ankara 1983).

BİBLİYOGRAFYA :

Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1983, s. XV-XXII; Nail Tan, "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi, Şair, Yazar Prof. Dr. Şükrü Elçin", *TDL*, sy. 684 (1984), s. 615-620; Metin Özarslan, "Prof. Dr. Şükrü Elçin'in Eserlerinin Bibliyografyası", *TKA*, XXIX/1-2 (1993), s. X-XXX; Gülin Ögüt Eker, "Prof. Dr. Şükrü Elçin: Hayatı ve Eserleri", *Millî Folklor*, sy. 52, Ankara 2001, s. 6-9; "Kaybettiklerimiz: Prof. Dr. Şükrü Elçin (1912-2008)", a.e., sy. 80 (2008), s. 92; "Elçin, Şükrü", *DDEA*, III, 20.

NURETTİN ALBAYRAK

ELFÂ HÂŞİM

(ألفا هاشم)

Ebü Abdillâh Muhammed el-Hâşimî
b. Ahmed b. Saîd b. Osmân
el-Fütî es-Sûdânî el-Medenî
(1866-1931)

Batı Afrikalı Ticânîyye şeyhi.

Biyografisini yazan talebesi Muhammed Hâfız b. Abdüllatif 1280'de (1863), halifesi Muhammed Meczûb Müddessir el-Haccâz ise 1283'te (1866) doğduğunu kaydeder. Muhammed Hâfız doğum yerini bugün Mali sınırları içinde kalan Segu Sikoro, Haccâz Senegal'deki Diyâvârâ (Diawara / Jawara) (Seesemann, *The Encyclopaedia of Islam Three*, fas. 1, s. 77-78), D.

Robinson, Güneybatı Senegal'de Nioro (*La Tijâniyya*, s. 110), Abdüssamed Gâzî, Senegal'in kuzeydoğusunda Futa Toro bölgesindeki Halvâr (*Tecelliyâtü'l-i'tikâd*, s. 151) olarak kaydeder. Tanınmış bir ulemâ ve yönetici ailesine mensuptur. Elfâ, Batı Afrika'da yüksek seviyedeki müslüman âlimlere verilen bir unvandır. Dedesi Kâdiriyye tarikatına mensup bir âlimdi. Babası ve küçük amcası el-Hâc Ömer Tâl, Ticâniyye tarikatının piri Ahmed et-Ticânî'nin halifesi Muhammed Hâfız el-Alevî eş-Şinkitî'nin "mukaddem"i idi. Amcası aynı zamanda, günümüzde Mali Cumhuriyeti'nin kurulduğu yukarı Senegal ve Nijer nehri arasındaki topraklarda yarım yüzyıl kadar hüküm süren Tekrûr (Tukolor) İslâm Devleti'nin kurucusu idi.

Elfâ Hâşim, ilk eğitimini aile ortamında aldı, Kur'an'ı ezberledi. Daha sonra Orta Nijer bölgesinde çeşitli yerleri dolaştı. Bir ara Fas'a giderek tasavvufa ve Mâlikî fihhına dayalı geleneksel medrese eğitimini tamamladı. Amcası el-Hâc Ömer ile onun ardından 1890'lara kadar devleti idare eden büyük oğlu Ahmed el-Kebîr'den icâzet aldı. Ahmed el-Kebîr'in başdanışmanı Saîd Celiyâ Ture'den Segu'da ders okudu. Ahmed el-Kebîr'in hükümdarlığı sırasında müftü olarak görev yaptı. Bölgenin Fransız sömürge yönetimi altına girmesi ve ardından Tekrûr Devleti'nin başşehri Segu'nun işgal edilmesi üzerine (1891) devletin son merkezi olan Bandiagara'ya gitti. Bazı amcaları ile onların oğulları orada kalıp sömürge yönetimi altında hayatlarını sürdürürken Elfâ Hâşim, kâfir idaresinde yaşamının doğru olmadığını ileri sürerek Ahmed el-Kebîr'le birlikte diğer İslâm topraklarına hicret etti. Uzun süre çeşitli yerleri dolaştıktan sonra yerleştiği Sokoto (bugünkü Nijerya'nın kuzeyi), 1903'te Burmi savaşının ardından İngiliz sömürgesi haline gelince Sudan üzerinden Mekke'ye ulaştı (1905). Burada Fâlih b. Muhammed ez-Zâhirî ve Ahmed b. İsmâil el-Berzencî gibi âlimlerden icâzet aldı. Mescid-i Harâm'da ders verdi. 1907'de Medine'ye yerleşti. Burada açtığı zâviyede Batı Afrika'dan gelen mürid ve ziyaretçilerin eğitimiyle ilgilendi. Mescid-i Nebevî'deki ders halkası yanında evindeki özel derslerde birçok öğrenci yetiştirdi. Hasan b. Muhammed el-Meşşât, Hüseyin b. Abdullah Bâ Selâme, Muhammed b. Muhammed el-Hacûcî, Abdurrahman b. Yûsuf el-İfrîkî, Abdurrahman b. Zeydân, Abdullah b. İdrîs el-Alevî el-Fudaylî, Muhammed Hâfız b. Abdüllatif et-Ticânî, Saîd b. Sıddîk el-Fûtî, Muhammed

Hüseyin Zeydân, Ömer b. Abdülmuhsin el-Kürdî el-Kûrânî bunlardan bazılarıdır. Suûdî hânedanının Hicaz'da hâkim olmaya başladığı 1920'li yıllarda Vehhâbî âlimlerine karşı tasavvufu ve tarikatları savununca şiddetli hücumlara mâruz kaldı. Buna rağmen ilmi yetkinliğinin Kral Abdülazîz tarafından takdir edildiği ve şûra meclisine üye seçildiği belirtilir. Bugün tarikatın sadece Batı Afrika'da değil Sudan ve özellikle Endonezya başta olmak üzere Güney Asya silsilelerinde de adı geçen Elfâ Hâşim, Ömer b. Ebû Bekir b. Osman es-Salgavî el-Kenevî (İmam İmoru, Umaru Krakye; Gana), el-Hâc Ahmed Dem (Senegal), Muhammed Meczûb Müddessir el-Haccâz (Sudan), Ali et-Tayyib (Mısır), Elfâ Nûhu (Kano / Nijerya) gibi halifeler tayin ederek faaliyetlerini sürdürdü. Evrad telkin etmek üzere Medine'de kadınlardan da mukaddem tayin etti. Bunlardan biri sürekli "Allah hay" diye zikrettiği için "Billâhi Hay" lakabıyla anılır (Atîk, s. 42-43). Talebesi Muhammed Hâfız hocasının 31 Mart 1931, halifesi Haccâz 19 Mart 1932, Gâzî 30 Mart 1931 tarihinde Medine'de vefat ettiğini kaydeder. Kendisinden sonra tarikat Hicaz'da İbrâhim Halîl ve ardından Ahmed b. Abdurrahman el-Katâgumî tarafından sürdürülmüştür.

Tasavvufî kişiliği yanında görüşleri ve fetvaları ile çağdaşlarının takdirini kazanan Elfâ Hâşim gerek memleketinde sömürge güçlerine karşı verdiği mücadele, gerekse Hicaz'a gittikten sonra Medine'de hac ve tahsil için gelen Batı Afrikalılar'a yönelik faaliyetleri sebebiyle Fransız ve İngiliz yöneticilerin dikkatini çekmiştir. İngiliz sömürge yöneticilerinin, Nijerli Fûlânîler'i Sudan Mehdîsi'nin haleflerine tâbi olmaları vazgeçirmeye yönelik fetvasından dolayı Elfâ Hâşim'i Mehdî'ye ve Mısır milliyetçiliğine karşı kendilerinin bir müttefiki olarak gördükleri (Paden, s. 85), Mehdî'nin tesirini kırmak amacıyla Medine'de iken onu davet ettikleri ve Elfâ'nın da Sudan Ticânîleri arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla bu daveti kabul ederek 1920'lerde Sudan'a gittiği (Seesemann, *La Tijâniyya*, s. 401-402), Mali'deki nüfuzundan dolayı Fransız sömürge yöneticilerinin ise hacca gönderdikleri bazı okul öğretmenleri vasıtasıyla Elfâ Hâşim'in Medine'deki faaliyetlerini izledikleri kaydedilir (Robinson, s. 111). Muhammed Meczûb Müddessir el-Haccâz *Târîhu's-Şeyh Elfâ Hâşim el-Fûtî* adıyla bir eser kaleme almıştır (Hartum 1351/1932).

Eserleri. Elfâ Hâşim bazı fikhî konulara dair eser ve risâleler, Fûlânî ensâbı,

Arap dili, Hz. Peygamber ve Ahmed et-Ticânî'nin methine dair kasideler yazmış, tasavvufa ve özellikle Ticâniyye'ye yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir. Eserlerinin büyük kısmı yazma halinde olup vefat ettiğinde Mekke'den gelen Ali Kütübî adlı bir kişinin bunları kendi imkânlarıyla bastırarak üzere alıp götürdüğü, ancak Kahire'de basımını gerçekleştirilmeden vefat ettiği, dolayısıyla eserlerin âkıbeti hakkında bilgi bulunmadığı, özel kütüphanesinin de ölümünden sonra Medine'de satıldığı kaydedilmektedir (Kütübî, bk. bibl.). Belli başlı eserleri şunlardır: *İmtâ'ü'l-ahdâk ve'n-nüfûs bi-mu'âla'ati aḥkâmi evrâki'l-fülûs* (kâğıt paranın hangi durumda zekâta tâbi olacağına dairdir; Muhammed b. Ahmed Bekrî Şettâ'nın *el-Kavülü'l-munakkaḥü'l-mazbûḥ fi cevâzi't-te'âmül ve vüçübî'z-zekât fî mâ yete'allaḥ bi-varâki'n-naḥḥ* adlı eseriyle birlikte *Risâletân fi evrâki'n-nüḳûd* adıyla, Hartum 1351/1932), *Ta'rîfû'l-âşâ'ir ve'l-ḥullân bi-şu'ûbi ve ḳabâ'ili'l-Füllân* (Mekke 1354/1936), *Ḥayrû'l-medâ'ih fi'l-Muştafa zi't-tîbî'l-fâ'ih* (Kahire, ts. [Dâru tîbâti's-sâdeti'l-eşrâfi't-Ticâniyye]), *el-Ḳaşîdetü'l-bâ'îyye* (Paris Bibliotheque Nationale, nr. 5666), *İfâdetü ehli't-tenvîr bimâ ḳile mine't-taḥşîl fi't-taḥşîr* (Mektebetü Mekketü'l-mükerreme, Fetâvâ, nr. 46), *el-Ḳaşîdetü'd-dâliyye* (noktasız harflerle yazılan bir na't olup "Mühmele" diye de anılır), *Reḡâ'ibü'l-muḥtâcin 'alâ ḫarîḳati't-Ticâniyyin, Silâḫu't-Ticâniyyin fi'r-red 'ale'l-muḡteribîn ve'l-mu'terizîn, el-Ḳaşîdetü's-seniyye fi medḫi şâhibi'l-ḫatmiyye, Taḫrîkû'l-fikr ile'l-müfâḍale beyne'l-ilmî ve'z-zikr, Ri-sâle fi'l-ḡavḡ ve'l-aḳḫâb ve'l-vezîreyn ve mefâtiḫi'l-künûz, Risâletü fehâli'n-naḫar fî mâ câ'e fi'l-mehdî el-mun-tazar, Risâle fi cevâbi'l-es'ileti'l-er-ba'ate 'aşer fi't-ḫarîḳati't-Ticâniyye, Hediyetü'l-ḫalef* (Elfâ Saîd el-Fûtî'nin biyografisine dairdir), *İbdâ'ü'l-ḫilâf fi cevâzi bey'î mu'aḫḫali'n-nef' min 'aḳâri'l-evḳâf, el-Ecvîbetü'l-Hâşimiy-ye 'ani'l-es'ileti'l-Medeniy-ye, Kitâb fi Aḫkâmi'l-hicre ve aḫkâmi müvâ-lâti'l-küffâr, Kitâb fi Taḫrîmi rücû'î'l-muhâcir 'an hicretihî, Risâletü cevâbi'l-muşâcir fi men'î müvâreseti ḡayri'l-muhâcir, İfâdetü ḫizbi'l-ḡaffâr bi't-tefâsili'l-mezkûre fi mu'âmeleti'l-küffâr, Ref'u'l-ḫarec ve'l-meşâḳḳa bi-ibâhati't-taḫlîk li-ḫavî'z-zinâ ev 'ade-mi'n-nafaḳa, Risâletü nûri'l-miḡkât fi tebyîni mâ ḳile fi naḳli'z-zekât, Risâle fi cevâzi taḳlîdi küllin mine'l-e'imme*

ti'l-müctehidin, *Risâle fi'l-cevâb 'an selâseti es'iletin fi hükmi cem'i'z-zuhri ve'l-âşri li-ğayri seferin ve lâ 'özrin, Şerhu'l-Âcurrümüyye bi'l-emşileti'l-Kur'âniyye ve'l-hadîsiyye, Manzûme fi esmâ'illâhi'l-hüsnâ, Kitâb fi İsbâti İslâmi ecdâdi'n-Nebi, el-Ķavâ'id ve'l-âķâ'idü'l-yakîniyye ve mühimmâtü'l-fevâ'idü'd-dîniyye, Manzûme fi esmâ'i süveri'l-Kur'ân, Takrîbü'l-me'âni fi tahrici eĥâdişi Cevâhiri'l-me'âni, Fetĥu'l-muġis fi 'ilmi'l-hadîs. Ebû Bekir Atîk, El-fâ Hâşim'in Manzûme fi şühedâ'i Uĥud adlı kasidesini İthâfû (İrşâdû)'l-aĥibbâ' bi-zikri vaķ'ati Uĥud ve men kâne bihâ mine's-şühedâ adıyla şerhetmiş ve aynı konuda yazdığı şiiriyle birlikte (Kahire 1371/1952, *Fetĥu'l-aĥad'*la birlikte; Kano 1380/1960), ayrıca aynı kasideyi bazı ilâvelerle mezcedilmiş olarak *Fetĥu'l-aĥad fi't-tevessül bi-bâķi şühedâ'i Uĥud* adıyla neşretmiştir (Kahire 1381/1961).*

BİBLİYOGRAFYA :

Jamil M. Abun-Nasr, *The Tijâniyya*, London 1965, s. 142-143, 160; Ebû Bekir Atîk b. Hidir et-Ticâni, *Ref'u'l-fîrâz ve'l-melâm 'ammen kademe'l-mer'ete li-telĥini virdi ĥâtemi'l-a'lâm (Mecmû'atü ifâdeti'l-mürîd bi-şerâ'iti virdi şeyĥine's-sedîd içinde)*, Kahire 1391/1971, s. 42-43; J. N. Paden, *Religion and Political Culture in Kano*, Berkeley 1973, s. 74, 81, 84-87, 100, 106, 107, 117, 139, 197; Zirikî, *el-A'lâm (Fethullah)*, VI, 22; L. Brenner, *West African Sufi*, London 1984, s. 26, 45, 128; Enes Ya'kûb Kütübî, *A'lâm min arzî'n-nübüve*, Medine 1414/1993, s. 206-213; J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Central Sudanic Africa*, Leiden 1995, II, 252, 261, 265, 288, 291, 293, 294, 575; a.mlf., *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa*, Leiden 2003, IV, 223-225; R. Loimeier, *Islamic Reform and Political Change in Northern Nigeria*, Evanson 1997, s. 26-28, 38; D. Robinson, "Between Hashimi and Agġibu", *La Tijâniyya: Une confrérie musulmane à la conquête de l'Afrique* (ed. J.-L. Triad – D. Robinson), Paris 2000, s. 105-106, 108, 109-112, 116; a.mlf., *Sociétés musulmanes et pouvoir colonial français au Sénégal et an Mauritanie: 1880-1920* (trc. H. Tourneux), Paris 2004, s. 241-243; R. Seesemann, "The History of the Tijâniyya and the Issue of Tarbiya in Darfur (Sudan)", *La Tijâniyya: Une confrérie musulmane à la conquête de l'Afrique*, s. 401-402, 431; a.mlf., "Alfâ Hâşim Muĥammad al-Hâşimi", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2010, fas. 1, s. 77-79; Sulemana Mumuni, "A Survey of Islamic Non-Governmental Organisations in Accra", *Social Welfare in Muslim Societies in Africa* (ed. H. Weiss), Stockholm 2002, s. 143; Mohamad Saani Ibrahim, *The Tijâniyya Order in Tamale, Ghana: Its Foundation, Organization and Role* (yüksek lisans tezi, 2002), McGill University, Institute of Islamic Studies, s. 34; Muhammed b. Alevî b. Abbas el-Mâlikî, *Fihristü's-şüyüh ve'l-esânîd*, [baskı yeri yok] 1423/2003, s. 300; N. Samwini, *The Muslim Resurgence in Ghana Since 1950: Its Effects Upon Muslims and Muslim-Christian Relations*, Berlin 2006, s. 69-70; Zekeriyâ b.

Abdullah Bilâ, *el-Cevâhirü'l-hisân fi terâcimi'l-fuzalâ' ve'l-a'yân min esâtize ve ĥullân* (nşr. Abdülvehâb İbrâhim Ebû Süleyman – M. İbrâhim Ahmed Ali), Riyad 1427/2006, I, 315; II, 465, 494; Abdüssamed Gâzi, *Tecelliyâtü'l-i'tikâd ve'l-intikâd fi't-taşavvufi'l-Maġribi: Ķirâ'e fi tecribeti'l-Allâme Ahmed Sükeyric*, Rabat 1433/2012, s. 151, 152-153; Yunus Dumbé, *Islamic Revivalism in Contemporary Ghana*, Stockholm 2013, s. 32, 34, 36; Muhammed er-Râdi Kennûn el-Hasenî, *el-Fihristü's-şâmil li-mü'ellesâti'l-tarîkatü'l-Ticâniyye*, Rabat, ts. (Dârü'l-emân), s. 7, 40, 57; Al-Amin Abu-Malga, "The Patterns of the Settlement of the West African Immigrant Communities in the Sudan during the First Decades of the 20th Century", *Sudan Notes and Records*, VI (2007), s. 138, 142, 148; Âdem Bambâ, "el-Hicre fi vâķi'l-memâlikü'l-İslâmiyye fi ġarbi İfrikıyâ", *Ķurâ'at İfrikıyye*, sy. 7, London 1432/2011, s. 32-33; Ahmed b. Abdülaziz Binabdullah, "Ulemâ'ü'l-tarîkatü'l-Ticâniyye bi'l-Maġribi'l-aķşâ", <http://www.abdelazizbenabdallah.org/Oeuvres/docs/3olamaeAtarikaTijania.pdf>, s. 2, 5, 31, 44, 79; "Elfâ Hâşim (1283-1349/1866-1930)", *Mu'cemü'l-bâbiîn li-şu'arâ'i'l-'Arab fi'l-ġarney-ni't-lâsif 'aşer ve'l-'işrin*, http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=1217 (18.03.2015); "Âlimü'l-Medîneti'l-müneverre ve şeyĥu'z-zâviyeti'l-Ticâniyye bihâ eş-Şeyĥ Elfâ Hâşim el-Fütî", <http://www.atjania-online.com/vb/showthread.php?t=508> (18.03.2015).

AHMET ÖZEL

ELISSÉEFFF, Nikita

(1915-1997)

Rus şarkiyatçısı.

Petrograd'da (Saint Petersburg) büyük bir tüccar ailesinin çocuğu olarak doğdu. Japon ve Çin dilleriyle kültürleri uzmanı Serge Elisséefff'in oġludur. Annesi Véra ise matematikçidir. Baba ve annenin Nikita ve aġabeyi Vadime üzerinde, ilmî çalışmalara yönelmelerinde ve Avrupa dıőı medeniyetlere olan ilgilerinin artmasında önemli etkisi olmuştur. Paris'te büyüyen Nikita, orta öğrenimini Condorcet Lisesi'nde tamamladı. Ardından Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes'ta Arap dili okudu. Burada Fransız şarkiyatçısı Régis Blachère'in danışmanlığında "Thèmes et motifs des 1001 nuits" başlıklı bitirme tezini hazırladı (1939). Ayrıca Ecole Pratique des Hautes Etudes'e devam ederek Jean Sauvaget'den epigrafi, mimari ve müslüman Doġu tarihi dersleri aldı. Sorbonne Üniversitesi'nde Latince ve Yunanca bölümünü bitirdi (1944). Babası Serge'nin Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde ders verdiği 1939-1945 yılları arasında Paris'te kalan Nikita, yüksek öğrenimine devam ederken aġabeyi Vadime ve Condorcet Lisesi yıllarından beri en yakın arkadaşı olan Robert Mantran ile birlikte Nazi işgalcilerine karşı aktif mücadele verdi. 1936'da

bu amaçla kurulan Antik Tiyatro Topluluġu'nda yer aldı, Almanlar'la çatışmalara katıldı ve büyük başarı gösterdi. Nitekim kendisine Naziler'le çatışmalardaki başarısından dolayı Légion d'Honneur nişanı verildi.

Nikita Elisséefff, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doġru Robert Mantran'la birlikte Institut Français des Etudes Arabes de Damas'ta görevlendirildi. Nisan 1945'te Dimaşķ'a ulaşan iki arkadaşı Jean Sauvaget'den Arap ve Osmanlı epigrafisi okudu. Bunlar hocalarının refakatinde Dimaşķ'ın eski mahallelerini, enstitü müdürü M. Henri Laoust'un refakatinde Suriye'yi gezdiler. Bu sırada Mantran, Osmanlı tarihine yönelirken Nikita çalışma alanı olarak Ortaçaġ Ortadoġu Arap dünyasını seçti. Ancak iki arkadaş eski merkezi Azem Sarayı'nın harem kısmı olan enstitüde fazla kalamadı. Fransız-Suriye ilişkilerinin bozulması üzerine Lübnan'a geçip 1945 sonbaharında İstanbul'a gittiler. Fransa-Suriye arasındaki ilişkiler düzelince Şam'a döndüler (1946). Akademik çalışmalarını Suriye'nin kentsel tarihi üzerinde yoğunlaştıran Nikita kısa sürede kendini Suriyeliler'e sevdirdi, özellikle ülkesinin tarihi ve Suriye şehirlerindeki tarihî eserlere büyük ilgi duyan Hâlid Muâz gibi aydınlarla yakın ilişki kurdu. 1950 yılında, 1946'da Azem Sarayı'ndan Şam'ın Bağdat Bulvarı'ndaki özel binasına taşınmış olan Institut Français des Etudes Arabes de Damas'ta genel sekreterlik görevine getirildi. 1956'da müdür yardımcılığına tayin edildi ve bu görevini on yıl yürüttü. Enstitünün müdürü M. Henri Laoust, aynı zamanda Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Medeniyeti Kürsüsü'nde görevli olduğundan mesaisini iki görevi arasında taksim etmişti. Dimaşķ'a gelip iki veya üç ay kaldıktan sonra Lyon'a dönüyordu. Lyon'da bulunduğu sırada kendisine vekâlet eden Nikita, nezaketi ve cesareti sayesinde enstitünün karşılaştığı bazı sıkıntıları aşmayı başardı. Nitekim 1956'da Süveyş krizi sebebiyle Fransız-Suriye ilişkilerinin tekrar bozulması üzerine Fransızlar'ın Suriye'den ayrılmak zorunda kaldığı günlerde Institut Français des Etudes Arabes de Damas'ın çok zengin kütüphanesini konsolosluk binasına taşımak suretiyle kurtardı. Olaylar sırasında Suriye'yi son terkeden Fransız öğretim üyelerinden biri oldu ve ailesiyle birlikte Beyrut'a gitti. Ancak Nikita, Suriye'deki aydınların kendisine duyduğu güven sayesinde Suriye-Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin normalleşmesinden önce